

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертаційну роботу
Ревак Ірини Олександрівни «Інтелектуальний потенціал у системі
економічної безпеки України», подану на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук за спеціальностями
08.00.03 – економіка та управління національним господарством,
21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки)**

1. Актуальність дослідження та її зв'язок з науковими темами та програмами.

У сучасному економічному і громадському житті зростає рівень інтенсивності знань, що збільшує попит на людські ресурси. Високий рівень освіти та інтелекту населення детермінує духовну і матеріальну складові національного багатства та відповідний стан її економічної безпеки. У технологічно розвинутих країнах інтелектуальний потенціал активно використовується у економічного розвитку, бо саме від того, наскільки активно відбувається процес відтворення інтелекту і знань, залежить безпека всього суспільства. Як результат, інтелектуальний потенціал є одним з найважливіших ресурсів забезпечення національної безпеки країни та досягнення національних цілей. Процеси накопичення й ефективного використання інтелектуального потенціалу в державі повинні забезпечуватися за рахунок застосування різних інструментів державного впливу. За таких умов актуалізується проблема наукового обґрунтування сучасної концепції формування державної політики, орієнтованої на розбудову економіки знань та її основного ресурсу - інтелектуального потенціалу.

Актуальність теми дослідження підтверджується її зв'язком з прикладними держбюджетними темами, які виконані відповідно до плану науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівського державного університету внутрішніх справ,

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Чернігівського національного технологічного університету: «Фінансові стратегії розвитку економіки України» (реєстраційний номер 0112 U 004029), у межах якої обґрунтовано концептуальні положення державної політики протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу; «Безпека і економіка: стан, проблеми і перспективи» (реєстраційний номер 0106 U 003638), у рамках якої розроблено методологічні засади дослідження інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки держави; «Економічна безпека України: стан, проблеми та шляхи вирішення» (реєстраційний номер 0109 U 007852), в рамках якої автором доведено взаємозв'язок між національною, економічною та інтелектуальною безпекою держави; «Стратегія сталого розвитку економіки: теорія і практика» (реєстраційний номер 0112 U 007496), де автором розкрито структурно-функціональні параметри інтелектуального потенціалу держави як стратегічного ресурсу національної економіки; «Забезпечення стійкості та безпеки фінансової системи України: теорія та практика» (реєстраційний номер 0112 U 007497), у межах якої автором запропоновано комплекс організаційно-правових заходів щодо протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу в системі економічної безпеки України; «Моделювання, оцінка та прогнозування стану економічної безпеки регіональних агломерацій» (реєстраційний номер 0108 U 000588), у рамках якої автором апробовано методику оцінювання рівня інтелектуального потенціалу та інтелектуальної безпеки Дрогобиччини; «Управління розвитком системи фінансово-економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання» (реєстраційний номер 0113 U 002742), в якій автором обґрунтовано теоретичні основи побудови системи економічної безпеки держави.

У дисертаційній роботі розроблено теоретико-методологічні засади, методичні підходи і науково-практичні рекомендації щодо ефективного використання та розвитку інтелектуального потенціалу для забезпечення економічної безпеки України. Їх реалізація сприятиме якісно новим

структурним перетворенням у національній економіці, що обумовить її позитивну динаміку й підвищення рівня ефективності.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації.

Подана до захисту дисертаційна робота відрізняється логічним, послідовним і системним викладом матеріалу та науково обґрунтованими положеннями. Чітко визначена авторська позиція. Робота логічно завершена. Одержані у процесі наукового дослідження результати є достовірними. Викладені у дисертаційній роботі Ревак І.О. теоретико-методологічні положення та прикладні розробки достатньою мірою науково обґрунтовані.

Теоретичною основою проведеного дослідження стали положення теорії системного аналізу, фундаментальні основи теорії безпекознавства, що дозволило забезпечити достатній ступінь обґрунтованості наукових положень дисертаційної роботи. Автором використано багаторівневу концепцію пізнання поставленої проблеми, що охоплює загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Так, методи наукової абстракції, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, історичний та логічний методи пізнання використовувались для формулювання наукових положень і конкретизації категоріально-понятійного апарату теорії безпекознавства. З метою розкриття внутрішньої будови інтелектуального потенціалу застосовувався системно-структурний і аксіологічний методи. Економіко-статистичні методи збору та обробки інформації, методи порівняння, узагальнення, лінійного програмування, теорії множин, математичної логіки, інтегрального оцінювання використовувались з метою оцінювання рівня інтелектуального потенціалу України та інтегрального індексу інтелектуальної безпеки України. Застосовуючи компаративний метод, автору вдалося порівняти тенденцій в освітній і науковій сферах високорозвинених країн, країн Східної Європи та України.

У роботі об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження логічно пов'язані та чітко окреслюють поле наукового дослідження. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і практичних рекомендацій,

викладених дисертантом, підтверджується проведеним детальним аналізом теоретичних концепцій і підходів щодо формування, ефективного використання і розвитку інтелектуального потенціалу для зміцнення економічної безпеки України.

У дисертації здобувачем проведено аналіз законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів України, великої кількості наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних авторів з питань використання та розвитку інтелектуального потенціалу для забезпечення економічної безпеки України (406 позицій). Достовірність одержаних особисто дисертантом результатів наукового дослідження підтверджується їх апробацією на вісімнадцяти міжнародних науково-практичних конференціях, двох всеукраїнських науково-практичних конференціях, чотирьох міжнародних наукових і науково-практичних семінарах, одному міжнародному науковому симпозиумі. Також про достатній рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій свідчить їх підтвердження відповідними документами – довідками про використання розроблених здобувачем практичних і методологічних рекомендацій на загальнодержавному рівні, у практичній діяльності органів державної влади, суб'єктів господарської діяльності та у навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка, Львівського державного університету внутрішніх справ, Харківського національного внутрішніх справ, Чернігівського національного технологічного університету. Використана в дисертаційній роботі наукова і статистична інформація характеризується достовірністю, повнотою та надійністю.

Отже, науковим положенням, висновкам та рекомендаціям, які представлені в дисертації І.О.Ревак, властива повнота та логічність викладення, достатній рівень обґрунтованості та достовірності.

3. Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, авторефератом й опублікованими її автором науковими працями дає підстави стверджувати, що

наукові результати, висновки та рекомендації характеризуються суттєвою науковою новизною відповідно до чинних паспортів спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

До найвагоміших наукових здобутків автора за вказаними спеціальностями слід віднести такі:

- розроблено структурно-динамічну модель внутрішньої архітектури інтелектуального потенціалу держави як комплексного чотирьохрівневого утворення: освіта → наука → культура → духовність (с. 45; 94-122), що дозволило сформулювати концепт «піраміди інтелектуального потенціалу» та встановити ефект емерджентності внаслідок синергії усіх компонентів;

- запропоновано концептуальні засади формування і реалізації політики розвитку і використання інтелектуального потенціалу України на основі комплексно-функціонального підходу. Окреслено її стратегічні цілі і тактичні завдання, інструментарій проведення та очікувані результати (с. 338-353). Реалізація зазначених положень, втілених у заходах протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу, сприятиме реалізації стратегії національної безпеки України;

- сформульовано принцип контроверсійності як методологічний інструмент дослідження позитивного впливу інтелектуального потенціалу на рівень економічної безпеки держави, з одного боку, і захисної реакції інститутів влади на забезпечення ефективного використання та розвитку інтелектуального потенціалу – з іншого (п. 2.2., с. 136-140). Це слугує доказом, що інтелектуальний потенціал є невід’ємним елементом системи економічної безпеки держави;

- застосовано інтегрально-оціночний підхід до формування критеріїв та показників оцінювання стану інтелектуальної безпеки держави, що дало можливість визначити рівень інтелектуальної безпеки держави шляхом розрахунку інтегрального індексу (с. 257-266).

- удосконалено функціональні виміри інтелектуального потенціалу держави шляхом виокремлення та обґрунтування теоретико-пізнавальної (гносеологічної), естетично-просвітницької, світоглядно-виховної, соціально-стимулюючої, практично-аналітичної, стратегічно-захисної функцій, виконання яких сприятиме проведенню активної політики в сфері освіти і підготовки наукових кадрів, формуванню високодуховного суспільства та стимулюванню інноваційних процесів у національній економіці З цією метою автором побудовано ментальну карту (модель) функціоналу інтелектуального потенціалу держави (с. 121-122);

- поглиблено змістовну характеристику інтелектуального потенціалу з урахуванням рівнів системної ієрархії (с. 34-43); наукове бачення економіко-сутнісних ознак та характеристик інтелектуального потенціалу з позиції системно-структурного та аксіологічного підходів (с. 44-46). Це дало можливість зробити висновок, що інтелектуальний потенціал виступає продуктивною силою сучасного суспільства та є високоефективним і стратегічним ресурсом національної економіки;

- удосконалено понятійно-категоріальний апарат науки про економічну безпеку держави через авторське представлення системи економічної безпеки держави як системи, яка функціонує в просторі національної та інших видів безпеки із визначенням рівня інтелектуальної безпеки і з урахуванням параметрів інтелектуального потенціалу й інтегрального індексу інтелектуальної безпеки держави (с. 58-74);

- представлено типологізацію загроз інтелектуальній безпеці України характером їх прояву (нормативно-правові, інституційні, організаційно-управлінські, економічні, суб'єктивні, соціальні, глобалізаційні, суміжні) (с. 268-274) та ідентифіковано загрози розвитку інтелектуального потенціалу України з огляду на внутрішньоструктурну архітектуру інтелектуального потенціалу (с. 275-293). Наведена систематизація загроз дозволила автору сформулювати адекватний комплекс заходів щодо протидії загрозам розвитку інтелектуального потенціалу України (додаток Щ, с. 347-351);

- науково-методичні підходи до активізації попиту виробничого сектора на науково-технічні розробки шляхом формування «портфеля замовлень» на наукові та науково-технічні розробки відповідно до визначених пріоритетних напрямів інноваційного розвитку національної економіки. Це сприятиме збільшенню обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт та підвищенню інноваційної активності вітчизняних підприємств.

У дисертації набули *подальшого розвитку* такі положення роботи:

- науково-прикладні підходи (ресурсний, цільовий, інноваційний, інформаційний, функціональний, системний, трансформаційний, багаторівневий, структурний) до комплексного вивчення феномена інтелектуального потенціалу (с. 27-44);

- обґрунтування базових положень теорії безпекознавства у частині декомпозиції понять «безпека – загроза – небезпека» у трьохвимірній площині «зони – значення показників – заходи владного менеджменту» (с. 50-53). Це дало змогу визначити характер урядових заходів, які необхідно вживати залежно від характеру впливу деструктивних чинників на розвиток об'єкта безпеки та динаміки показників;

- наукові положення щодо оцінювання інтелектуального потенціалу держави за авторською методикою, що ґрунтується на теорії множин і математичної логіки та подана у вигляді задачі лінійного програмування. Застосування запропонованої методики дало можливість оцінити фактичний рівень інтелектуального потенціалу держави за досліджуваний період та визначити тенденцію на найближчі кілька років; розробити концептуальні положення державної безпекової політики залежно від поточної ситуації та одержаних прогнозів (с. 157-161; с. 241-246, с. 338-346);

- систематика об'єктів інтелектуальної безпеки держави (с. 257–259), що дозволило сформулювати систему індикаторів інтелектуальної безпеки держави керуючись принципами системності, комплексності, адекватності та безперервності. Реалізація запропонованого автором алгоритму розрахунку рівня інтелектуальної безпеки України з використанням методології

інтегрального оцінювання дала можливість розрахувати та в динаміці представити рівень інтелектуальної безпеки України за аналізований період;

- напрями активізації й нарощування інтелектуального потенціалу України в освітній, науковій, культурній і духовній сферах національної економіки з урахуванням світового досвіду та вітчизняних реалій (с. 356-380). Реалізація запропонованих напрямів дозволить забезпечити зростання суспільної оцінки знань і престижу творчої праці та інтелектуальної діяльності, створити сприятливі умови для активного впровадження трансферу технологій, вітчизняного та іноземного інвестування в пріоритетні наукомісткі галузі, розвивати інститути соціального партнерства тощо.

Таким чином, підтверджую, що у дисертації висунуто низку наукових положень та отримано результати, які дійсно мають наукову новизну і свідчать про особистий внесок автора в розвиток теорії і практики у галузі управління національним господарством та безпекознавства.

4. Практична значущість результатів дослідження.

У дисертаційній роботі Ревак І. О. обґрунтовано основні методологічні положення та прикладні засади формування якісно нових засад розвитку інтелектуального потенціалу для забезпечення економічної безпеки держави.

Наукові положення, висновки та рекомендації, отримані автором у процесі дослідження, знайшли своє використання в діяльності: Комітету з питань культури і духовності Верховної ради України; Департаменту економічного розвитку та регуляторної політики Секретаріату Кабінету міністрів України; Департаменту з питань безпеки, оборони та діяльності органів юстиції Секретаріату Кабінету Міністрів України; Управління захисту економіки у Львівській області Департаменту захисту економіки Національної поліції України; Департаменту економічного розвитку, торгівлі та промисловості Львівської обласної державної адміністрації; Департаменту економічного розвитку і торгівлі Рівненської обласної державної адміністрації, Департаменту економічної політики Львівської міської ради, Львівської

обласної організації профспілки працівників освіти і науки України; Регіональної агломерації «Дрогобиччина», Патентно-юридичного агентства «ГОЛДМАРК»; Запорізької торгово-промислової палати, про що свідчать відповідні довідки.

Теоретичні напрацювання дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ при викладанні дисциплін «Економічна теорія», «Соціально-економічна безпека», «Теорія безпеки соціальних систем», «Комплексне забезпечення економічної безпеки»; Харківського національного університету внутрішніх справ при викладанні дисципліни «Економічна теорія»; Львівського національного університету імені Івана Франка – «Фінансова безпека», «Інноваційний розвиток підприємств», «Стратегічне управління фінансами», «Ринок фінансових послуг», «Фінансування інноваційної діяльності підприємств»; ПВНЗ «Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій» – при підготовці навчально-методичних матеріалів у викладанні дисциплін «Міжнародний менеджмент інноваційної діяльності», «Міжнародні стратегії економічного розвитку», «Глобальна економіка».

Усі отримані висновки та запропоновані методичні підходи є внеском автора у підвищення ефективності державної політики протидії загрозам інтелектуальній безпеці в Україні. Цінність для органів державної влади мають практичні рекомендації автора щодо: активізації процесів зростання загальнокультурного та духовного рівня нації; розробки методики оцінювання інтелектуального потенціалу України; розробки організаційно-правових заходів щодо розкриття злочинів у сфері інтелектуальної власності тощо.

5. Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в наукових фахових виданнях.

Основні положення та результати дисертаційної роботи, елементи новизни достатньо повно відображені у 73 наукових працях, що належить безпосередньо автору, у тому числі в одній індивідуальній монографії, восьми колективних монографіях, 21 статті у наукових фахових виданнях України, 13 –

у наукових виданнях інших держав та у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз та 30 – в інших виданнях.

Ознайомлення з публікаціями дисертанта дає підставу для висновку, що результати дослідження, авторські новації, узагальнення та удосконалення теоретичних положень, організаційні та методичні рішення і рекомендації достатньо повно відображені у друкованих працях Ревак І.О.

6. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації.

Основні положення дисертації знайшли достатньо повне відображення в авторефераті роботи. Результати дослідження, статистичний та графічний матеріал, подані у рукопису дисертації та авторефераті, за своїм змістом ідентичні.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Відзначаючи достатньо високий науковий рівень опонованої дисертації, яка є творчим дослідженням, слід зауважити, що вона не позбавлена окремих дискусійних положень та недоліків, що є підставою для обговорення в дискусійному порядку під час її захисту.

1. Дискусійним та таким, що потребує додаткового обговорення є запропонований автором методичний підхід до аналізу архітекtonіки та процесів формування інтелектуального потенціалу. Так, відповідно до системно-структурного підходу процес формування інтелектуального потенціалу характеризується автором як процес послідовного залучення компонентів освітньої, наукової, духовної та культурної сфер (п. 1.1 дис. та с.11 автореферату). Окреслені автором чинники формування інтелектуального потенціалу мають бути задіяні паралельно (одночасно). Зокрема, духовні і культурні чинники детермінують патріотично та ідеологічно спрямоване виховання людини на самих ранніх етапах її становлення як носія інтелектуального потенціалу.

2. Дисертаційне дослідження виграло б, якби автор при формулюванні напрямів розвитку та якісного зростання інтелектуального потенціалу України не

обмежувалася поряд з науковими, духовними і культурними детермінантами чинниками вищої освіти (с. 97–101 розділу 2 дис.), а сформулювала б інструментарій виконання теоретико-пізнавальної і світоглядно-виховної функції для провадження державної політики в освітній сфері в цілому і, що стосується початкової та середньої школи зокрема.

3. При висвітленні у вступній частині роботи та в авторефераті наукової новизни, що стосується обґрунтування методологічних засад дослідження інтелектуального потенціалу, варто було б конкретизувати, які саме теоретичні та методичні положення покладено в основу аналізу розвитку інтелектуального потенціалу (так, як це представлено в роботі на с. 10), а не обмежуватися висвітленням інструментарію дослідження даного процесу.

4. У другому розділі дисертаційного дослідження автором визначено методологію оцінювання рівня інтелектуального потенціалу з використанням положень теорії множин, математичної логіки. Представлення в роботі автором методики оцінювання інтелектуального потенціалу (с. 157–161) та алгоритму її реалізації (с. 162) є надмірно заформалізованим і хоча й частково виправдано з позицій розрахунку динаміки рівня розвитку означеного процесу методами математичного програмування, все ж ускладнює сприйняття сутнісних характеристик оцінювання інтелектуального потенціалу та його внутрішньоструктурних параметрів.

5. Потребує додаткового обґрунтування і уточнення взаємозв'язок інтелектуального потенціалу та інтелектуальної безпеки України. Представлені автором кількісні розрахунки параметрів зміни означених явищ не завжди корелюють у часі. Зокрема, це стосується оцінювання за 2007 рік, упродовж якого, відповідно до авторської методики, інтегральний індекс інтелектуальної безпеки демонструє стійке зниження (с. 266) при висхідній динаміці інтелектуального потенціалу України (с. 245).

6. Забезпечення стійкості системи економічної безпеки залежить від наявності відповідних заходів щодо попередження, протидії, нейтралізації чи ліквідації негативних проявів. У зв'язку з цим актуальним постає питання

визначення рівня розвитку негативних подій, таких як ризик, загроза, небезпека та виклик і методичних підходів до їх прогнозування. Автору варто було б чіткіше охарактеризувати архітекtonіку взаємозв'язків між цими явищами та показати ступінь їх впливу на систему економічної безпеки в цілому.

7. Потребує додаткового уточнення позиція автора щодо формування стратегії та тактики реалізації визначених дисертантом пріоритетів у контексті функціонування системи економічної безпеки. Так, на с. 64 автор окреслює цілі та завдання системи, залишаючи поза увагою практичні кроки щодо їх досягнення через конкретизацію напрямів, заходів та інструментарію.

Зауваження ніяким чином не спростовують в цілому позитивне враження від змісту даної дисертаційної роботи та не змінюють загальної високої оцінки роботи і не впливають на достовірність наукових результатів.

8. Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертаційна робота Ревак І. О. є науковою працею, яка має теоретичне та практичне значення. Дисертація за вимогами щодо структури, змісту, загального обсягу та кількості наукових публікацій, що висуваються до здобувача наукового ступеня доктора наук повністю відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України.

9. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Ревак Ірини Олександрівни на тему «Інтелектуальний потенціал у системі економічної безпеки України» є самостійною завершеною науковою працею.

Автором дисертації проведено теоретичні узагальнення і подано нове бачення вирішення науково-прикладної проблеми щодо обґрунтування теоретико-методологічних та прикладних положень побудови сучасної концепції ефективного використання інтелектуального потенціалу для забезпечення економічної безпеки держави. У результаті проведеного дослідження отримано нові науково обґрунтовані результати, які є реальним

внеском автора у розвиток і поглиблення теорій державного управління національним господарством та безпекознавства.

За змістом та оформленням дисертаційна робота у повній мірі відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року зі змінами і доповненнями, затвердженими Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19 серпня 2015 року та № 1159 від 30 грудня 2015 року, а її автор Ревак Ірина Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальностями 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, 21.04.01 – економічна безпека держави (економічні науки).

Офіційний опонент:

професор кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного
університету, доктор економічних наук, професор

А.О. Ходжаян

Підпис: Ходжаян А.О.
Відділу кадрів КНТЕУ
П.С. Печенюк